

Újmsz *kisebbségben*

Havi melléklet

Szerkeszti: Zsehránszky István
2010. március 16., kedd

Amerikai álmom, melegen

Helyszíni riport az Egyesült Államokból, a san-franciscói homoszexuális közösségről

Az „új világ” színe és fonákja. San Francisco szivárványszínű Castro-negyede a szexuális, valamint a kulturális szabadság szimbóluma

Fotó: Fleischer Hilda

Az európai emberek túlnyomó része abban a hitben él, hogy Amerika, az „új világ” csak az élet napos oldalát jelenti, s az emberi sorsokra egyedül a felhőkarcolók vetnek árnyékot. De aki csak egyszer is ellátogat az óceánon túlra, hamar belátja, hogy a paradicsominak vélt kontinens legnagyobb részét: dzsungel. A san-franciscói Castro negyed a „melegek negyedeként” ismert. Helyszíni riportunk a californiai meleg közösségről a **3. oldalon**

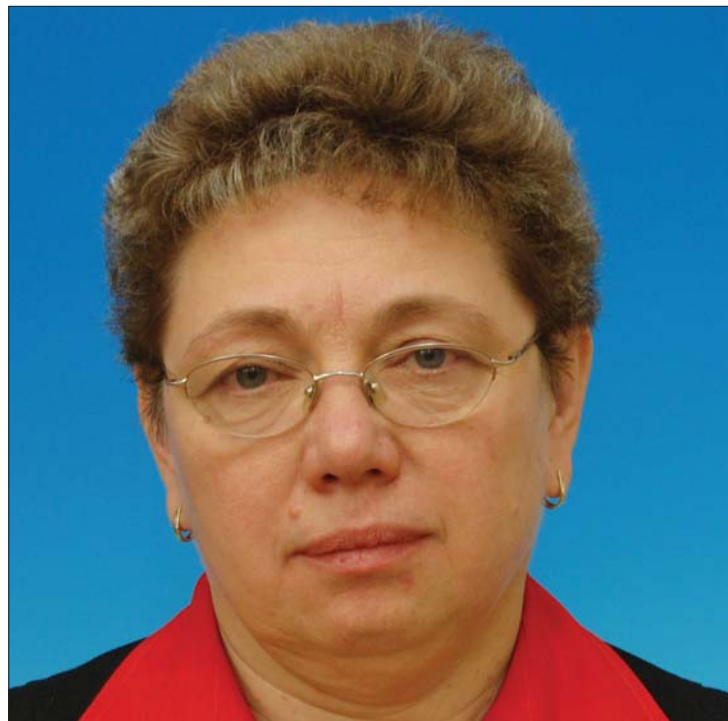
Magánmitológiák és líra az utcáról

Szonda Szabolcs

A rendszerváltás előtti romániai irodalomban két olyan nemzedéki-eszmei csoportosulás is jelentkezett, megközelítőleg ugyanabban a periódusban, amelyek az addig megszokott stílusmódosulástól, nemzedéki „stafétaátadástól” elütően váltak fel új hangot a költészetben, és a (paradigma)váltás nemcsak a szövegek világában tükröződik, hanem a két alkotói csoportosulás tagjainak nagyrészt védekező jellegű alkotói magatartásában is. Az 1976 és 1983 között első kötettel jelentkező romániai magyar szerzőkről (az úgynevezett harmadik Forrás-nemzedékről), valamint az 1970-es évek végén, 1980-as évek elején induló román szerzőkről, az úgynevezett „nyolcvanasokról” van szó.

4-5. oldal

Veszélyben – az ernyő alatt

Farkas Anna parlamenti képviselő, az oktatási szakbizottság tagja

Fotó: archív

„Az átszervezés elsősorban decentralizációt jelent, ezért érdemes megtenni. Hiszen minden országban folyamatban van a decentralizáció. Sok országban már meg is történt. Az iskolákat elsősorban a helyi tanácsok fogják üzemeltetni, minden gyerek egy bizonyos összeget visz magával, bármilyen iskolában tanul. Ha állami iskolában vagy akkreditált magániskolában tanul, akkor az iskolának ebből a fejkvótából kell fedeznie a következő tanév költségeit. (...) A kisebbségi oktatást nem lehet kihozni az állami ernyő alól, mert rendszerben dolgozunk, és ha csak magániskolákban gondolkodunk, akkor az oktatás nem érhető el mindenki számára. Az önkormányzatoknak bizonyos részt fel kell vállalniuk az iskolák üzemeltetéséből, feljavításából.” Beszélgetés Farkas Anna parlamenti képviselővel, az alsóház oktatási szakbizottságának RMDSZ-es tagjával. **2-8. oldal**

Rang és támogatás

Markó Attila

Mint minden esztendőben a tavasz közeledtével, az idén is lassan megnyílik az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatalának pályázati idenye. Hivatalunk idei költségvetése a tavalyival azonos: 38,8 milliárd régi lej, 3.880.000 új lej. A pályázati feltételek változatlanok, gyakorlatilag ugyanazok a kritériumok érvényesek, és a lebonyolítás módja sem változott lényegesen. Az idei első pályázati határidő április 7., a második határidőt szeptemberre tervezzük, de az előző évek tapasztalata azt mutatja, hogy a rendkívül sok pályázat miatt már erre a második kiírásra nem kerül sor. Nagy a valószínűsége annak, hogy az eddigi pályázóink közül sokan idén is jelentkezni fognak. Gondolok itt az általunk támogatott és hagyományossá vált akciók lebonyolítóira: az ifjúsági szervezetekre, a tankönyvkiadókra – mert folytatjuk a tankönyvprogramot –, a sikeresnek bizonyult nagy rendezvények: a Félisziget Fesztivál, a Régió Fesztivál, az EU-tábor szervezőire. Jó, hogy létrejött a bennünk bízó szervezők csoportja, mert ezáltal értékes és nagy érdeklődést kiváltó rendezvényeket sikerült továbbvinni, rendszeressé tenni, állandósítani. Persze minden pályázat kiírásakor tárt karokkal várjuk azokat, akik új ötletekkel, új elképzelésekkel jelentkeznek, újabb hagyományossá tehető rendezvényeket kezdeményeznek.

A pályázatokon kívül a hivatalnak vannak saját elképzelései, programjai is. Ezek között hagyományosnak mondható az országos anyanyelvi versenyek nyertesének jutalmazása, különböző képzési programok, vagy a Kisebbségek Napja alkalmából szervezett események. De a hagyományos rendezvényeken kívül vannak új elképzelések is.

Nemrég hirdettük meg a Könyvet az iskolakönyvtárnak! című, két éves lefutású programot. Ezt az Oktatási Minisztériummal és a tanfelügyelőségekkel közösen szeretnénk megvalósítani, és első lépésként felvettük a kapcsolatot az Országos Tankönyvkiadóval, akik kedvezményes áron számos könyvet ajánlottak fel, de számítottunk arra, hogy betársulnak más kiadók, sőt akár önkéntes adományozók is. A cél egyrészt az, hogy a nagyon is szegényes állománnyal rendelkező vidéki iskolai könyvtárakba néhány új könyvet juttassunk; másrészt pedig hogy tematikailag is javítsuk a könyvtárlományt: olyan könyveket jelentessünk meg, amelyekből megismerhető egy-egy Romániában élő nemzeti kisebbség története, hagyományai, népviselete, kultúrája, minden, ami rá jellemző. Remélem, hogy a program végére mindegyik romániai nemzeti kisebbséget sikerül egy-egy könyvben bemutatni. Ezeket szeretnénk eljuttatni a román tantervű iskolákba is, hogy a román diákság is megismerje a környezetében élő más nemzetiségűeket, egyáltalán tudjon róluk.

Még egy fontos rendezvényt szeretnénk bejelenteni. Az idén kerül sor az Interetnikai Színházi Fesztivál ötödik kiadására. Bukarest, Temesvár, Marosvásárhely és Brassó után most Arad lesz a házigazdája ennek, az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala által kezdeményezett és finanszírozott, két évenként megrendezésre kerülő országos rendezvénynek. Ezúttal is kérem a kisebbségek hivatásos színtársulatait, hogy részvételükkel, az általuk bemutatásra kerülő előadásokkal járuljanak hozzá a fesztivál színvonalának emeléséhez. Azt szeretnénk elérni, hogy ez a fesztivál megállja a helyét az országos színházi rendezvények sorában, vagy akár a kisvárdai fesztivál mellett is. Ennek érdekében igyekezzünk szorosabb kapcsolatot tartani a Művelődési Minisztériummal, hogy váljanak partnerünkké nemcsak ennek a fesztiválnak, hanem más jelentős kulturális rendezvényeknek a lebonyolításában is. Erre korábban nem volt alkalom, most viszont látom annak a lehetőségét, hogy a művelődési minisztérium bevonásával az Interetnikai Színházi Fesztivál is felkerüljön az Enescu Fesztivál és az UNITER fesztiváljai mellé az országos jelentőségű kulturális rendezvények listájára, ami nemcsak rangot, de több támogatást és nagyobb nyilvánosságot jelent.

Veszélyben – az ernyő alatt

Beszélgetés Farkas Anna parlamenti képviselővel, az alsóház oktatásügyi szakbizottságának RMDSZ-es tagjával

Zsehránszky István

► Február 22-én a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége közzétett egy Állásfoglalást azzal a címmel, hogy Veszélyben az anyanyelvű oktatás. Arra figyelmeztetnek, hogy egy kormányhatározat nyomán, a közsférában dolgozók leépítése és a tanügyi költségvetés csökkentése következtében veszélybe kerül a magyar anyanyelvű oktatás. Van-e fogalmunk arról, hogy hány magyar nyelvű iskolát és tagozatot veszítünk a tanügyi létszámcsökkenéssel és költségvetés-csökkenéssel?

– Minden megyében most véglegesítik a beiskolázási tervet a jövő tanévre. Egyelőre még nem tudjuk, hogy hány iskolát veszítünk, vagy hány tagozatot, nincsenek még erről pontos adataink. Ez körülbelül egy hónap múlva derül ki, amikor minden megyei tanfelügyelőségen lejárnak a megbeszélések.

► De a veszély fennáll, mindenképpen...

– Valóban fennáll a veszélye annak, hogy több osztályt összevonnak.

► Több osztályt összevonnak, és a kis létszámú iskolák közül jónéhányat megszüntetnek. Mi pedig bővelkedünk ilyen iskolákban.

– Ott ahol kevesebb a tanuló, összevonások történnek, de lehetőség van arra, hogy kisbuszokkal a szomszédos települések iskoláiba szállít-

sák őket, összegyűjtsek ott a gyerekeket.

► Ez ingázást jelent. Ha iskolaközpontok létesülnek, akkor gondoskodni kell a bentlakási költségről, az étkeztetési költségről, tehát az összevonás egy csomó többletkiadást jelent, gyakorlatilag ugyanott vagyunk, ahol voltunk. Akkor érdemes-e megcsinálni ezt a zárzavart? Ezt az átszervezést?

– Az átszervezés elsősorban decentralizációt jelent, ezért érdemes megtenni. Hiszen minden országban folyamatban van a decentralizáció. Sok országban már meg is történt. Az iskolákat elsősorban a helyi tanácsok fogják üzemeltetni, minden gyerek egy bizonyos összeget visz magával, bármilyen iskolában tanul. Ha állami iskolában vagy akkreditált magániskolában tanul, akkor az iskolának ebből a fejkvótapénzből kell fedeznie a következő tanév költségeit, ebből kell biztosítani a fizetéseket stb.

► Az Állásfoglalásban szó van arról is, hogy a kisebbségek esetében az anyanyelvű oktatás többre kerül, mint az országos átlag, illetve a többségi gyermekeké.

– Az 1618-as Kormányrendelet szerint a kisebbségi osztályokban nagyobbak a fejkvótapénzek is.

► Hogyan értékeli Ön az Állásfoglalásban szereplő javaslatokat? Például azt, hogy „meg kellene emelni az egy főre számított fi-

nanszírozási alapösszeget”?

– Jónak tartom. Ez minket is foglalkoztat. A rendeletben foglalt összegről rövidesen kiderül, hogy mire elég és mire nem, és akkor javaslatokat tehetünk arra, hogy a fejkvótapénz megálapításakor mit kell még tekintetbe venni.

► Ugyanakkor azt is kéri, hogy külön alapot hozzanak létre a kisebbségi oktatási költségek kiegészítésére. Egyáltalán reális ez a kérés?

– Tudomásom szerint a régi tanügyi törvényben is van erre előírás, ami arról szól, hogy ilyen helyzetekben van egy konpenzációs összeg, amit erre lehet szánni. Nem tudom, hogy benne lesz-e az újban is...

► Tehát jelenleg ez a költségkiegészítés létezik, csak ki kellene utalni, nemde?

– Valószínű, hogy ez esetben is lemérik hogyan vált be, az előirányzott összeg elég-e vagy nem elég, és ennek megfelelően korrigálják. Remélem, hogy ez így fog történni.

► Az Állásfoglalásban volt még egy figyelemreméltó felvetés: különbséget kell tenni a tömbmagyarságban és a szórványmagyarságban lévő helyzet között. A szórványban sokkal többre kerül egy tanuló anyanyelvű oktatása, mint a tömbmagyarságban.

– Így van. Ezért szeretnénk az új tanügyi törvénybe bevenni, ha nem lesz benne,

egy olyan szöveget, amely előírja, hogy a kiegészítő összegeket annak függvényében számolják ki, hogy milyen körülmények között tanulnak az anyanyelven tanulók. A szórványban gyakran előfordul, hogy elszigetelten tanulnak, mert nincs a közelben magyar iskola. Tehát ennek a függvényében kell megállapítsák, és átutalják a kiegészítő összegeket.

► Meddig tart még ez az állandó veszélyhelyzet? Az, hogy az anyanyelvű oktatás, a kisebbségek anyanyelvű oktatása öröké veszélyben van? Mindig ki vagyunk téve annak, hogy mások döntenek a mi problémáinkról, és a döntés mindig attól függ, hogy milyen politikai csoportosulás kezében van a kormány. Hogy az kisebbségbarát-e, vagy sem? Ezért gondolni kellene arra, hogy saját oktatási rendszert hozzanak létre. Az egyházi iskoláknak a példája lehet erre a precedens. Aztán a kisebbség saját oktatási rendszerébe bejönne az a pénz, ami a fejkvóta szerint jár a tanulók létszámának megfelelően, bejönne a kisebbségi oktatást segítő költségkülönbözet, és hagynák, hogy a rendszer maga gazdálkodjék vele. Többé nem szólnának bele állandóan abba, hogy hányan tanítanak, hány iskola van. Erről mi kellene hogy döntsünk, az oktatást igénylő kisebbség. Meg lehet ezt valósítani?

– Dehát ezt a törvény most sem tiltja. Az iskolának jo-

ga van abból az összegből gazdálkodni, amellyel rendelkezik.

► Igen ám, de állandóan ki van téve összevonásnak, létszámcökkentésnek, költségmegvonásnak, mindennek, amit a kormányok alkalmilag kitalálnak. Véleményem szerint a kisebbségi oktatást egyszer már ki kellene hozni az állami ernyő alól.

– Nem lehet kihozni az állami ernyő alól, mert rendszerben dolgozunk, és ha csak magániskolákban gondolkodunk, akkor véleményem szerint az oktatás nem érhető mindenki számára. Az önkormányzatoknak bizonyos részt fel kell vállalniuk az iskolák üzemeltetéséből, feljuttatásából, fizetniük kell az ösztöndíjakat, az utaztatást, a tanárok utazási díját stb. Ezek most is az önkormányzatok kezében vannak.

► Többek között azért gondoltam az anyanyelvű oktatásnak a függetlenítésére, mert szép hazánkban láthatóan leromlott az állami oktatás színvonala, ugyanakkor egyre gyakrabban hallani az állami iskolákban terjedő korrupcióról. E fölött nem lehet szemet hunyni. Ugyanakkor ha egy kicsit előrenézünk, és tekintetbe vesszük azt, hogy mi van Nyugaton, például Amerikában, azt láthatjuk, hogy akinek egy csöpp pénze van, az már magániskolába adja a gyermekét. Ott rá sem néznek az állami iskolákra. A jövő a magániskolákban van.

– Nem tudom, részleteiben nem ismerem azt, hogyan működik az amerikai oktatási rendszer, a hazai viszonyok ismeretében viszont úgy látom, hogy számunkra az állami iskola egyelőre nagyon fontos.

► Fontos, mert nincs más választásunk...

– Korántsem állítom azt, hogy a magánoktatás nem fontos. De ahhoz, hogy a magánoktatás erőre kapjon, legeslegesül erő oktatási központok kell hogy létrejöjjenek, amit valakinek meg kell alkotnia. Akkreditálni kell ezeket, át kell menniük egy bizonyos folyamaton ahhoz, hogy megkapják a finanszírozást. Tehát valakinek ezt el kell kezdenie, és végig kell járnia ezt az utat. Különben...

► Vagyis fel kell ébrednünk végre, és cselekednünk kell. Eddig mindent az államtól vártunk, és nap mind nap kiderül, hogy amit az államtól kapunk, sajnos, nem a legjobb.

– Szerintem nem éppen így van, mert az állami oktatásból nagyon sok értelmes és okos ember került és kerül ki mind a mai napig. Iskolától függ. Sajnos, a sajtó is hibás abban, hogy az állami iskolarendszert ilyen „leromboltnak” látják, idézőjelben, mert soha nem a pozitív példákat mutatják be, hanem mindig csak a negatívát. Ami jó történik az iskolákban, azt nemigen látjuk sem tévében, sem újságban, nem érdekli a médiát.

Folytatása a 8. oldalon

Victor Neumann

A román totalitarizmus

„Az európaiaknak módot kell találniuk arra, hogy olyan történelmet írjanak, amelyben a földéret nyugati és keleti fele egyaránt korrektül szerepel. Ehhez két nagy igazságot kell tekintetbe venniük: először is azt, hogy a második világháború idején Keleten volt a szenvedés epicentruma, nem pedig Nyugaton; továbbá azt, hogy négy évtizeden át a keleti országok állampolgárai a kommunizmus igájában voltak, az európai integráción kívül rekedtek. Persze nem okozhat bonyodalmat az, hogy tudomásul vesszük a náci és a kommunista terror pontos dimenzióját, az Európai Unió végsősoron egy totalitarizmusellenes konstrukció, de valójában ehhez mégis vállalni kell egy bizonyos megaláztatást” (Thimothy Snyder).

Sajátosságok, hagyományok

Katherine Verdery könyvében (National Ideology

under Socialism. Identity and Cultural Politics in Ceausescu's Romania. University of California Press, 1991. – Nemzeti ideológia a szocializmusban. Identitás és kultúrpolitika Ceausescu Romániájában) elfogadja azt, hogy Ceausescu totalitarista rendszerében a kultúrpolitika nemcsak az elit, hanem az összes társadalmi réteg ideologizálása céljából ténykedett. „Azok számára, akik a szocialista rendszert tanulmányozták, ... általában az értelmiség és a párt kapcsolata alkotta az elemzés fő formáját. A szocialista kultúrpolitikáról rendelkezésünkre álló gazdag információanyag nagy része emigráns művészekről és tudósoktól származik, akik közvetlen tapasztalattal rendelkeznek az író és a cenzor, illetve a történetés és a párt közötti küzdelemről.” A szerző megfigyelt még egy fontos vonatkozást, amit a történészek és a politológusok gyakran elhanyagolnak,

nevezetesen azt, hogy az értelmiségi tevékenység és a kultúra „önmagában véve politikai (nem a politikán alapul, hanem azzal van befonva), két különböző szinten is: ott, ahol a saját körében alternatív értékekkel találkozik, valamint a társadalom újratermelésében betöltött helyét tekintve.” A nehézségek ott kezdődnek, amikor a sajátosságok meghatározására kerül sor, ugyanis Románia mind a volt Szovjetunióhoz viszonyítva, mind pedig a közép- és délkelet-európai államokhoz képest néhány sajátossággal rendelkezik. Ezek a sajátosságok az ország különböző régióira jellemző történelmi fejlődésbeli különbségekből származnak, ahol több kultúra és vallás, többféle életstílus és gondolkodásmód található. Románia ezek érintkezési övezetében található.

A totalitarista beszédmód már a kommunista rendszer első éveiben behatolt a társa-

dalmi médiumok többségébe. Az író a párt szolgálatos propagandistájává változott, írásai a politikai tényt vagy a politikai eseményt örökítették meg. 1948-tól kezdődően a Román Akadémiát és a Román Írók Szövetségét a politika szolgálatába tették. Biztosítva lévén számukra a legjobb anyagi körülmények, az akadémikusok és az írók kiszolgálták az új rendszert, egyesek közülük a nacionalista vagy a fasiszta doktrínáról egyszerűen áttértek a kommunista ideológiára. Számukra nem önmagában véve a politika volt a fontos, hanem a hatalom, annak a lehetősége, hogy emberek, intézmények fölött rendelkezzenek, és hogy pénzük legyen. Ez a magatartás a modern kor előtti kultúrában gyökerezik, amely a XIX. századi német romantikus felfogás hatására Közép-, Kelet- és Délkelet-Európában sok értelmiségre volt jellemző. Miután Ana Selejan kutató az 1949.

év sajtójában a leggyakrabban használt szavakat kiválogatta, a román kommunista nyelvhasználatban egy éles szembenállással találkozott: „egyrészt azt olvashatta, hogy leleplez, gyűlöli, megbélyegez, eltapos, visszaver; másrészt pedig azt, hogy követ, művel, magasztal, épít, ötvöz, mozgósít”.

A totalitarista ideológia és a történelmi értelmezés csapdái

A román totalitarizmus eredetének és jelentésének tájkán azért tettük ezt a rövid történelmi kirándulást, mert úgy véljük, hogy a jelenség magyarázatához figyelembe kell venni a nemzetfolyamat kialakulásának folyamatát. Ez a folyamat a XIX. században zajlott; akkor, amikor a román értelmiség a kulturális korszerűsödés, az érett társadalmi és identitás-politikai szemlélet

kialakítása helyett inkább azt választotta, hogy megfertőződjék bizonyos nehezen emészthető európai eszményekkel; társadalmi középosztály hiányában és anélkül, hogy komolyan felmérte volna a következményeket, a szerves nemzet eszméjének hívévé vált. Az etnonacionalista felfogás eleinte jótékonyan hatott: elősegítette az első román állam létrehozását (1859-ben), majd annak európai elismerését (1878-ban), azután meglehetősen gyorsan törzsi etnonacionalizmussá változott, időnként xenofóbiává, antiszemizmussá és fajgyűlöletté degenerálódott. A XIX. század utolsó évtizedeiben, majd a két világháború közötti időszakban ez a törzsi etnonacionalizmus a közös identitás egyetlen meghatározójává vált, vele szoros kapcsolatban hódított teret a fasiszmus, a légionáriusok primitív és agresszív totalitarista ideológiája.

Amerikai álmom, melegem

Fleischer Hilda

Az európai emberek túlnyomó része abban a hitben él, hogy Amerika, az „új világ” csak az élet napos oldalát jelenti, s az emberi sorokra egyedül a felhőkarcók vetnek árnyékot. De aki egyszer is ellátogat az óceánon túlra, hamar belátja, hogy a paradicsominak vélt kontinens legnagyobb részét: dzsungel. Az Államok befogadókészségéről, migrációs politikájának nagylelkűségéről azt a többszázézer hajléktalant, utcára került anyát, hatvanas évekbeli, hippis napszemüvegeket áruló nyugdíjast kellene kérdezni, akik a csillogás mögé jól elrejtett kukákból, kartondobozokból élnek.

Amerika rózsaszín buboréka

Nyilván ez a kép nem minden államra jellemző. Tizenvalahány fős csoportunk, amely ezúttal az amerikai Nemzetközi Oktatási Intézet (Institute of International Education - IIE) jóvoltából jutott ki az Egyesült Államokba, igencsak szerencsés volt, mert a sors – s a szervezők – San Franciscóba vezéreltek minket. A várost, amely sokak számára a tolerancia, a tisztelet, illetve a szexuális és kulturális szabadság hazáját jelenti, méltán nevezik az óslakosok is „rózsaszín buboréknak”. Sokan tudják, hogy San Francisco városából indult útjára a hatvanas évek elején egy tabuktól és kényszerűtől mentes életformát igénylő mozgalom, amely a szexuális szabadságon kívül békés egymás mellett élést

hirdetett az embereknek. Ennek a vallási-kulturális csoportosulásnak voltak tagjai a hippik. Azokban az időkben hippinek lenni kiváltságnak számított, s San Franciscóban – mintha megállt volna az idő – ma is annak számít.

A választás szabadságának ugródeszkái

Az emberek szabad gondolkodásáról és toleranciájáról nemcsak az utcán zenélgéző, szabadidejükben hajléktalanszállókban ebédet felszolgáló vagy próbaidős börtönviseltéknek integrációs előadásokat tartó fiatalok győztek meg, és nem is a „Az én vallásom a kedvesebb és a mosolygás” szövegeket tartalmazó táblákkal az Ashbury/Height hangulatos hippinegyedében sétálgató idős hölgyek. Hanem amint rövid otlétünk alatt megtapasztalhattuk, maguk az oktatási rendszerek is úgy vannak kidolgozva, hogy a gyerekek már kiskorukban megtanulják elfogadni, és nem kiközösíteni azokat a társait, akik esetleg két anyukával – vagy két apukával – jönnek a szülői értekezletre, vagy akiknek szülei csak spanyolul vagy olaszul beszélnek. A Castro negyedi Harvey Milk ovodába és általános iskolába látogatva – az intézet nevét Amerika első melegjogi aktivistájáról kapták, akinek szenátorrává lett szenátorává a 1978-ban egy kollégája meggyilkolt, s emiatt gyakran a melegmozgalom mártírjaként emlegetik –, mindannyian rájöttünk: mennyire silány, személytelen és átláthatatlan nevelést kaptunk itt-

hon egész kicsi korunktól kezdve. Titokban arra vágyva: bárcsak ismét ovisok lehetnénk, s beszoríthatnánk magunkat azokba a szűk padokba, tanulhatnánk a napenergiáról, a mexikói immigránsokról vagy éppen arról, hogy nyolc évesen hogyan is éljük meg a másság fogalmát.

A Milkben a tanítás tíz órákor kezdődik az úgynevezett „békekörrel” (az intézmény összes diákja, a tanárokkal együtt minden reggel az iskolaudvaron körbeáll), amelynek célja a gyermekeket minden nap kezdetén emlékeztetni arra, hogy a másság dicsőség, elfogadása naggyá tesz és emberséggé, s ha megtanuljuk elfogadni az embereket olyanoknak, amilyenek, önmagunkat is könnyebb lesz elfogadtatnunk a világgal.

„A diákok nagy része otthon, családi körben nem angolul beszél. Viccelődnek is

sokszor Amerikával amiatt, hogy itt már az óslakosok váltak kisebbséggé. De mindenképp gazdagítja a közösséget, hogy a diákok nyolcvan százaléka már 3-4 éves korában két nyelvet beszél anyanyelvi szinten. Ez általában spanyol vagy olasz szokott lenni, nyilván angolal párosulva” – magyarázza csoportunknak Kelly Clark osztályfőnök, miközben a gyerekekkel Európa térképét böngésszük, arról próbálva meggyőzni őket, hogy Drakula nem valós személy, s mi erdélyiek, nem vagyunk az ő leszármazottai.

„Meleg helyzetek”

A san-franciscói Castro negyed egyébként a „meleg negyedeként” ismert, még a hatvanas évektől, s míg az utcákon azokban az években a lázongás és fizikai agresszió mindennapos eseménynek számított, a ne-

gyedben ma tökéletes a harmónia: élesre vasalt nadrágos, szalmakalapos, hetyke bajuszt viselő fiatalok kézenfogva ünneplik a szerelmek napját, s minden utcákon lobogó szivárványszalok jelzik: „melegbarát” helyen vagy, ahol nincsenek tabuk, se zárt ajtók. Mert ez nekik így van jól, akinek nem tetszik, vonuljon a város turisztikaibb részébe, fényképezze le a Golden Gate-et, a fókákat, mártsa bele lábát a Csendes-óceánba vagy pattogtasson petárdákat reggeltől estig a kínai negyedben, és ünnepelje a sárkánymenetessel együtt a kínai újévet.

„Mi Németországból költöttünk ide még a hetvenes évek végén, mert a családunk otthon úgy nézett ránk, mint valami kigyógyíthatatlan betegségben szenvedő áldozatokra. Az én családom nagyon vallásos, folyton azt mondogatták, bizto-

san megszállt az ördög. Életem legjobb választása volt, hogy „San Franbe” költöztem, főleg, hogy 2004-ben a helyi polgármesteri hivatalban össze is tudtunk házasodni. S bár ez a házasság csak Kalifornia államában érvényes, számomra szent dolog” – meséli Mike, akivel egy civil szervezet székházában ismerkedtünk meg. Ott éppen állásbörzét készültek szervezni, mint Mike elmondta, azoknak a fiataloknak, akiket szexuális hovatartozásuk nyílt felvállalása miatt a munkapiacot diszkriminálnak. Ami indirekt módon természetesen azt jelenti, hogy ott sincs kolbászból minden kerítés. „Nem azt mondom, hogy itt nincsenek a meleg egyáltalán diszkriminálva, vannak városok, környékek, ahol még tizenkét évnyi házasság után is meggondolom kétszer, hogy megfogjam-e a párom kezét, de mindenképp jobb a helyzet mint Európában” – teszi hozzá Mike.

Nagyvárosi varázslatok

San Francisco megannyi érzésből, képből, illatból, impulzusból áll, temérdek jelképpel. Ezek közül talán a leglátványosabb a cable car, ami nem más, mint egy ajtó nélküli, nyitott villamos, amin az utasok csak úgy lógnak, vagy a fogózkodók köré tekerednek, menet közben felugranak, leugranak róla. Érkezését csilingelés jelzi, ami akkor is felszállásra készíteti az embert, ha igazából nem is kell mennie sehová. Mert San Francisco az a hely, ahol tényleg érezni „az amerikai álmom” szelét.

Meleg pár San-Franciscóban. A „csodabogár” kaliforniai város jelszava: légy önmagad! A szerző felvétele

Ugyanúgy, miként a németek esetében, román viszonylatban is a XIX. századi irodalom szolgált alapul a XX. századi ideológiai radikalizmus megszületéséhez. Bár a német kultúra hatása nyilvánvaló, a német és a román társadalmi fejlődés valamint a politikai jelenségek nem azonosíthatók: Románia saját utat járt be, sajátos módon alakult a jelenkorban, beleértve a totalitarista doktrínák életbeléptetése terén megnyilvánuló kihangsúlyozott eredetiséget. Ma már nyilvánvaló, hogy Ion Antonescu tábornok katonai fasiszta rendszere felhasználta a sajátos hazai hagyományt, de az európai nacionalista szemléletből is inspirálódott, ugyanúgy, miként két évtizeddel később a nemzeti-kommunista rendszer tette. Mindkét rendszer esetében a közösségi szinten művelt etnonacionalizmus a néptömegek manipulálásának legegyszerűbb eszközévé vált, „a túlélés stratégiájává, amely révén a hosszan tartó rossz vezetésért hibás elit többnyire idegen célpont felé térítette el a nép

felháborodását” (Tom Gallagher, *Furtul unei națiuni. România de la comunism încoace*. București, 2004. – Elloptak egy nemzetet. Románia a kommunizmustól errefelé).

A szovjetunióbéli sztalinista rendszer hatására létrehozott vagy attól kölcsönzött ideológia, valamint az intézményi-közigazgatási és politikai formák mellett a Gheorghe Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu vezette román kommunista totalitarizmus maga is gyakran ugyanazt az eszközt részesítette előnyben: a nacionalizmus fegyverét. A szovjet jelenség általánosítása romániai vonatkozásban, anélkül hogy azonosítanánk a fent említett sajátosságokat, azt jelenti: vitatkozunk a formáról anélkül, hogy megértenénk a tényeket és a kérdés lényegét. Tom Gallagher brit történész megjegyezte, hogy Romániában a kommunizmus „nemzeti felszabadító mozgalomként állította be magát, amelynek merész erőfeszítése, hogy önrendelkező iparosított államot teremtsen, a századok

óta folyó szabadságharc megkoronázása. A sajtót, a nevelési rendszert, a párt jelenlétét a munkahelyeken és a hadsereg egységeiben arra használták fel, hogy nemzeti értelemben szocializálják (pontosabban, hogy újrashocializálják) a románokat”. Bizonyítékként említhetjük a Románia és Magyarország közötti feszültséget, amely az erdélyi magyar kisebbség tiltakozása nyomán jött létre, vagy a kierősszakolt emigrációt, illetve a romániai zsidó közösség kiűzését Izraelnek (az első tranzakciók 1949–1950-ben történtek), valamint a német nyelvű közösségét Németországnak (ez az üzlet a 70-es években indult be).

A totalista állam és az egyház együttélése pedig régi hagyományra vezethető vissza, amely a XIX. század óta soha meg nem szakadt. A vallás és a politika elegyítése abból a korból származik, amikor a pap tájékozódásában a nemzeti eszme prioritássá vált, vagyis amikor az ortodoxia az etnokulturális politikai propaganda kötelékébe került, ami a

konstantinápolyi ortodox doktrína szerint a filiszteriséggel egyenlő, tehát a vallás igazi üzenetétől való eltávolodást és szekularizációt jelent. A jelenkori román történészek amikor a totalitarizmusról beszélnek, gyakran hajlamosak arra, hogy a kommunista felfogásra hivatkozzanak, és hogy pusztán a politika és az államigazgatás 50-es évekbeli szovjetesítésének tulajdonítsák a román politikai viszályosságok nagy részét. Például arra hivatkoznak, hogy a román kultúrában végben ment moszkvai ideológiai transzfer meghamisítása a nemzeti történelmet. Ebben az esetben is csak részgazságról van szó, mert a fentebb már bemutatott egyoldalú szemlélet a totalitarizmus vizsgálatában kizárólag csak a külföldi tényezőre hivatkozik, a kisebbségi csoportokhoz tartozó politikusok és értelmiségiek által behozott szovjet tényezőre, egy olyan országban, ahol miként a múltban, jelenleg is a kulturális, nyelvi és vallási kisebbségeket idegeneknek tekintik.

Az a tény, hogy a román történetírás korlátainak valamint kommunista totalitarista beállítottságának leleplezése során sűrűn hivatkoznak Mihail Roller túlbuzgó ideológiai ténykedésére, ő volt az 50-es évekbeli történelemtanulmányok szerzője és a történelemkutatás cenzora, nemcsak az egykori valóság-ra világít rá, hanem a kérdés tárgyalásában jelen lévő pártos felfogásra is. Ugyanis a vita tárgya egy jelenség a maga teljességében, aminek a tárgyalása nem korlátozódhat bűnbakállításra, egyetlen bűnös többé vagy kevésbé esetleges megnevezésére, miközben hiányzik magának a jelenségnek az azonsítása. Az a tény, hogy a román sajtó tele van rögtönzött kivégzésekkel, amelyeket a kommunista totalitarizmus elítélése jegyében végeznek, nem jelenti azt, hogy a nagyközönség valóban megvitatta és megértette volna az akkori tragédiákat. Ehelyett a Mihail Roller típusú szereplők sokkal gyakrabban kerülnek színre ma, mint a saját korukban, és szükség esetén velük bizonygatják a judeo-bol-

sevizmus légből kapott tételét, amelyet a Ceaușescu-rendszer annyira kedvelt és terjesztett.

Következtetés helyett azt mondanám: Románia történelmének megírása érdekében elmélyülten tanulmányozni kell a totalitarizmus régi és újabb román nyelvezetét, s az elméleti tisztázódás szempontjából ebben az esetben is kétségkívül szükség van a társadalmi-politikai jelenségek alapfogalmainak megismerésére, illetve megalkotására. A meghatározó tények és a hatalmi struktúrák intézményi változásainak leírása mellett alapvetően fontos a nemzeti nyelvekben meglévő totalitarizmus fogalom tanulmányozása, a vele kapcsolatos helyi és regionális értékrendszer azonosítása, annak a nyelvezetnek a feltárása, amely az illető társadalom gondolkodási struktúrájának, politikai kultúrájának és magatartásának kialakulásához vezetett. A totalitarizmusról szóló diskurzus felépítését és tartalmát e tényezők alakítják a maguk módján.

Fordította: Zsehránszky István

Magánmitológiák és líra verspárhuzamok az

Szonda Szabolcs

A rendszerváltás előtti romániai irodalomban két olyan nemzedéki-eszmei csoportosulás is jelentkezett, megközelítőleg ugyanabban a periódusban, amelyek az addig megszokott stílusmódosulástól, nemzedéki „stafétaátadástól” elütően vállaltak fel új hangot a költészetben, és a (paradigma)váltás nemcsak a szövegek világában tükröződik, hanem a két alkotói csoportosulás tagjainak nagyrészt védekező jellegű alkotói magatartásában is. Az 1976 és 1983 között első kötettel jelentkező romániai magyar szerzőkről (az ún. harmadik Forrás-nemzedékről), valamint az 1970-es évek végén, 1980-as évek elején induló román szerzőkről, az ún. „nyolcvanasokról” van szó.

Az összehasonlítás szinte adódik: a két irodalmi produkció létrehozói, megjelenítői nemcsak egymással éltek egyazon földrajzi-szellemi térségben, hanem ugyanazzal a megszorításos politikai-társadalmi körülményrendszerrel, beszűkülő egzisztenciális és kulturális feltételekkel, miközben nagyjából ugyanazon hatáskörnyezetben és irodalmi-kulturális koordináták közt alkottak. Ebből eredően a Szócs Géza nevével fémjelzett harmadik Forrás-nemzedék és a román „nyolcvanasok” – Mircea Cărtărescu és társai – generációjának összevetése szemléletes párhuzamokat hoz felszínre, de kitapintható különbségeket is. Ezeket néhány lényegi vonásukban ragadjuk meg itt.

„Külső” hasonlóságok

Ami az említett alkotói közösségek szellemi hátterét, megnyilvánulásuk közegét illeti: a harmadik Forrás-nemzedék esetében ezt Bretter György filozófus magán- és szakemberi vonáskörzete jelenti (innen eredhet a csoport hangsúlyosabb elméleti beállítottsága is), valamint a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen működő, Gaál Gábor nevét viselő önképző kör (amely korábbi Forrás-nemzedékek számára is kulcsfontosságú szellemi műhelyt képezett az 1960-as évektől kezdve). A generáció tekintetében, besorolása nyomán, egyféléképpen külső és belső nézőpontot egyaránt képviselő Balla Zsófia frappánsan világítja meg ezt egy interjúban, a „Mit képviselt a Bretter-iskola?” kérdésre válaszolva: „... A hagyomány újraértelmezését, méghozzá meglehetősen kritikus módon (kiemelés tőlem, Sz. Sz.). Erősen kapcsolódik a

hagyomány bizonyos értékeihez, Kolozsvárhoz. (...)”. A csoport szerzői körének alkotásai ezért fokozottan (Láng Gusztávnak egy másik kontextusban használt kifejezésével) „hagyományválasztó szövegek”, amit vendégszövegek sűrű szerepeltése is jelez.

A „nyolcvanasoknál” hasonló fontossággal jelentkezett a fejlett kritikai érzékhez kapcsolódó elméleti felkészültség és a (főként a '60-as és '70-es évek irodalmával szembeni, azt nem megtagadó, hanem továbbgondoló, értelmező) másság, az újítás igénye. A generáció költőinek zöme – az élen Mircea Cărtărescuval – szintén egy visszhangos irodalmi kör, a bukaresti bölcsészkaron működő, 1977 márciusában indult Cenaclul Luni berkeiben tervezte meg irodalmi dobantását, amelyet egy irodalomtörténész – Nicolae Manolescu – kezdeményezett és vezetett. Több ide sorolható alkotó már akkor

„melléklete”, külön oldala, a Fellegvár katalizátorként hatott alkotói tevékenységükre – míg a „nyolcvanasok” derékhadja az *Aer cu diamante* és a *Cinci* című versválogatásban (mindkettő 1982-ben jelent meg), valamint a *Desant '83* című prózaantológiában (1983) mutatkozott be.

Egyik csoportosulás jelentkezését sem fogadta egybehangozó lelkesedéssel a kor hivatalos irodalomkritikája. A harmadik Forrás-nemzedék esetében a tőlük eltérő poétikai és magatartásbeli opciókkal rendelkező idősebb szerzők kanonizációs pozíciókat foglaltak el kiadványoknál, intézményeknél, a csoportosulás fiatal szerzői, debütálásuk idején, jelentős ellenállásba ütköztek előbbiek részéről, akik bírálataikban legfőképpen az első és második Forrás-nemzedék szerzőinek értelmezésében kikristályosodó történelmi tudat, illetve a közéleti szerepvállalás hiányát kifogásolták Szócs Géza és tár-

aktók épp az ellenük indított szakmai offenzívának tulajdoníthatóan váltak nagyon ismertté, egyfajta sztárokká a közönség előtt – még ha nevük nem is dicsérő kontextusban szerepelt. A fiatal szerzők mindkét táborban a kritikai önreflexivitáshoz folyamodtak válaszként, egymás alkotásairól írva, a lehetőségekhez mérten.

Ami viszont már bizonyos mértékben alkotásaik tükrében is közelíti egymáshoz a két szerzői csoportosulást, az egyrészt írásaik egyéniségelvűsége (olyan értelemben, hogy mindkét költészeti pozíciókat foglaltak el kiadványoknál, intézményeknél, a csoportosulás fiatal szerzői, debütálásuk idején, jelentős ellenállásba ütköztek előbbiek részéről, akik bírálataikban legfőképpen az első és második Forrás-nemzedék szerzőinek értelmezésében kikristályosodó történelmi tudat, illetve a közéleti szerepvállalás hiányát kifogásolták Szócs Géza és tár-

rétől fogva ismerősnek az olvasó számára, mert gyakran archetipális képzetekre, olykor panteisztikus motívumokra, az álom világára is alapoz, alkalmazva mindezt a hétköznapi szférára. Az idevágó líranyelvzet nem csak a témára, hanem önmagára is folyamatosan reagál.

A csoportosulás költőinek neoavantgárd módszereket, eljárásokat, eszközöket alkalmazó poétikája nemcsak formai játékokat és – helyenként – bravúrokat eredményez (erősen vizuális jellegű, olykor „képzőművészeti” jegyeket hordozó szövegformálás révén), hanem a műfaji (olykor szinte műnemi) határok egymásba való átjárásait is (előbbire a „gyerekes versek” a példa, utóbbira a szabadversek és – még inkább – a prózaversek). A versekben klasszikus szöveg-hagyomány és neoavantgárd forma-, illetve eszközkészlet ötvöződik, időben változó tendenciák mentén, amely akár egyfajta klasszicizálódást is jelenthet idővel.

A harmadik Forrás költőinél nemcsak a szövegstruktúrákban tapasztalható nagyfokú tudatosság és következetesség, hanem a költetek vagy akár az életművek alakításában is (ami a beszédmód könnyedségét azonban nem zavarja meg). Szócs Gézánál egyfajta, kötetek közötti és fölötti párbeszéd tapintható ki, de a generációs csoportosulás tagjainak alkotásai közt is létezik dialógus, miközben a magyar és a világirodalom motívumaira is reflektálnak, asszociálnak. Ehhez társul az intertextualitás és a referenciák révén létrejövő ráfigyelés az európai és annál tágabb kultúrkörre (többek közt Szócs Géza, Cselényi Béla, Bréda Ferenc alkotásaiban).

Az ide sorolható költők verseit gyakran uraló ritmusjáték a nyelv(ezet) határainak próbálgatása is egyben, így rokonítható a nyelvi játékok, a szójátékok fokozott alkalmazásával a szövegekben. Ugyanakkor – a nyelv határainak „kísértése” során – olykor a játék a rontott nyelv alkalmazásában nyilvánul meg. Ugyanez a komplex szövegjáték a lírai énré is erőteljesen ráirányul: ez közvetlenül (szerepként) vagy – leggyakrabban – közvetetten (álarcként, maszkként) nyilvánul meg a szövegekben (nem meglepő, hogy a harmadik Forrás-nemzedék szerzői közül sokan utólag a színház és a drámairodalom vagy a dramaturgia közelébe kerültek). A játék szoros kapcsolatban van az alkotói és emberi szabadságigénnyel, a magánmitológiai kiépítése pedig hangsú-

lyosan metaforikus jelleggel, metaforizáló céllal bír.

A verseket erős és hatásos képesség uralja, a jelzett játék része pedig a meghökkentés is (szoros kapcsolatban a hatékony vizualizálással), illetve a lírára kivetített bölcsészti pontosság (a szöveg céljaira „alkalmazott” lábjegyzetek, magyarázatok használata révén). A generációs csoportosulás költészetére jellemző az elliptikus fogalmazásmód is, ami megköveteli az olvasó aktív részvételét az értelmezésben. A (nyugat-európai eredetű) kötött formák közül a szonett, a ballada illetve a haiku előfordulása vizsgálható nagyobb mennyiségben a csoportosulás lírájában.

„A vers kilép az utcára”

A román „nyolcvanas” generáció költőinek tekintetében több rokon vonás észlelhető a harmadik Forrás-nemzedék poétikájával. Az ide sorolható román lírikusok zömmel – az őket generációs vonalon megelőző szerzői vonulat koncepciójával szembe fordulva – nem ezek közül, hanem a két világháború közötti időszakból választanak maguknak előképet, modellt (Tudor Arghezi, George Bacovia, kisebb mértékben Ion Barbu – viszont nagyrészt elutasítják Lucian Blaga poétikáját), a későbbi szerzők közül Nichita Stănescu líráját gondolják tovább (helyenként polemikusan is), és Ion Luca Caragiale számukra a kiemelt szellemi rokon (a vonulat egyik markáns tagja, Florin Iaru, több kötetében folytat termékeny „párbeszédet” a jeles román színpadi szerzővel és prózaíróval). Ugyanakkor azonban a közvetlen előd nemzedék tagjai közül az eléggé nehezen besorolható Mircea Dinescu alkotásmódját is vállalhatónak tartják, hat rájuk, akárcsak Geo Dumitrescu, Petre Stoica vagy Mircea Ivănescu stílusa. Mircea Cărtărescu kiegészíti a névsort a következő nevekkel: Constant Tonegaru (akit, vállalva az enyhe paradoxont, „pre-posztmodern”-nek nevez, akárcsak Geo Dumitrescut), Leonid Dimov, Emil Brumaru, Șerban Foarță. Érdekes az, ahogyan – bizonyos tendenciák és stílusok folyamatoságának kapcsán – Ion Bogdan Lefter irodalomkritikus vélekedik, aki úgy látja, Gellu Naum szövegteremtése, mely főként a képi világ terén hangsúlyosan a szürrealizmus jegyeit viseli magán, a két világháború közötti román avantgárd egyetlen továbbvivője, olyan

Egyed Péter, Demeter Szilárd és Szócs Géza

Fotók: ŰMSZ

vagy – főként – 1990-től érkező nemcsak szerzője, hanem hivatásos teoretikusa a csoportosulásnak és az általa alkotott jelenségnek (Andrei Bodiú, Romulus Bucur, Mircea Cărtărescu, Gheorghe Crăciun, Ion Bogdan Lefter, Alexandru Mușina, Simona Popescu és mások).

Mindkét nemzedéki csoportosulás esetében főként az antológia révén történő közös fellépés jelentette a hatékony megmutatkozás lehetőségét. A harmadik Forrás-nemzedék szerzői olyan szelvények lapjain jelentkeztek először, mint a *Varázslataink* (1974) és a *Kimaradt Szó* (1979), később pedig (más generációk alkotóinak társaságában) az *Ötödik évszak* (1980) és a *Bábel tornyán* (1983) – miközben a kolozsvári egyetemi kulturális folyóirat, az *Echinox*, valamint az *Igazság* című napilap

sai esetében. A harmadik Forrás-nemzedék formaművészete is idegenkedést szült az említett körökben, és lehetséges, hogy alkotói opcióik részben válaszként ezekre a kritikákra. A „nyolcvanasokat” főként az Eugen Barbu folyóirata, a *Săptămîna* vonzáskörzetéhez tartozó „ítészek” igyekeztek megőrizni, óhatatlanul az első csoport-értelmezéseket, „címkéket” is szolgáltatva ezzel („farmernadrágos nemzedék”»értsd: kapitalista – Sz. Sz.«, „kommandó”»amelyik valamilyen értékre tör – Sz. Sz.«, „nonkonformista mocsár lakói” stb.). A megőrző jelzők közül különösen a „kozopolita” és a „textualista” bírt nagyobb negatív súllyal az ezeket hangoztatók részéről, ugyanakkor viszont, különös, de végső soron logikus módon, a sűrűn támadott al-

miszerint mindkét költészeti vonulat szövegprodukcója a korabeli körülmények folytán, és nem a szerzői intenciók és koncepciók mentén vált az akkori olvasatban kvázi politikai jellegűvé – épp a tiltások, megőrzések stb. avatták azá.

Játékos magánmitológiák

A harmadik Forrás-nemzedék költői indulásukkor első olvasásra közvetlen, „közérthető” beszédmódot választak fel, amely elérhetőnek tűnik a sok esetben mitologizált vagy legalábbis történetbe emelt, de „emberközeli” tematika révén is, amelyhez vonzódnak az alkotók. Ez a – nem felhőtlenül, mert cenzúrát cselezően – játékos, nagymértékben kolozsvári gyökerű és szellemű (ön)mitológia azért is tűnhet

az utcáról. Magyar–román 1970–1980-as évekből

lírikusi életmű, amely töretlenül bővült, árnyalódott, és követőket szerzett az 1990-es végén is. Szürrealista alkotásmódozatok nyomokban a harmadik Forrás-nemzedék költőinél is kimutathatóak, míg a román lírikusoknál a szürrealista eszköztár inkább a nyelvezetbe, a képiségbe vonul át (az Urmuz-vonal folytatásaként is), szintén a meghökkentés, figyelemfelhívás és egyfajta metakommunikáció szándékával, amihez például a reál-tudományokra történő utalásokat vesznek igénybe.

A román szerzők lírája is a

William Totok

mindennapok valóságát tematizálja, esetükben ez programszerűen történik (ilyen értelemben sokatmondó jelszavuk: „a vers kilép az utcára”, miután korábban hosszú ideig, politikai-társadalmi kényszer folytán is, a líra hermetikus közegben létezett, onnan hallatta hangját, mely legtöbbször csupán a szerző vagy a szerzői csoportosulás tagjainak füléhez jutott el), bizonyos mértékben azonban szintén történetmondó és -képző költészet medrében. Érdemes említést tenni itt egy kapcsolódó kulcstényezőről, a „nyolcvanaság” jeles teoretikusa, Alexandru Mușina által egy 1982-ben megjelent esszéjében bevezetett „új antropocentrizmus” fogalmáról. Kitalálója a „nyolcvanasok” posztmodern jellemzőket hordozó költészetére alkalmazza ezt, lényeges, a görög-latin klasszicizmusig visszavezethető vonásaiként a következőket határozza meg: a konkrét, fizikai-szenzorialis mivoltában szemlélt emberre, a mindennapi létre összpontosuló figyelem, amelyhez egyfajta „éleslátás” társul.

Akárcsak a harmadik Forrás-nemzedék esetében, a román szövegeknek is jellemzője egyfajta háttér humor, ami inkább a felvállalt, új-szerű szemléletmód műkö-

dését biztosítja, nem öncélú és nem ars poetica jellegű – az egyik legmarkánsabb „nyolcvanas”, Mircea Nedelciu szavaival élve, „a valósággal szembeni valós magatartás” kialakításáról van szó: a mindennapok realitásának fokozottabb felvállalása, illetve annak (át)értelmezése kulturális szűrők segítségével, azaz a közember kis világának tematizálása közérthetőbb költői beszédmód által, ami azonban nem eredményezi a művészi-esztétikai érték elhanyagolását vagy háttérbe szorítását. Ugyanakkor számos elem-

konkrét egzisztencia jegyében épülő beszédmóddá alakítja, létrehozva a mindkét irányban működő párbeszédet a külvilág és a benső, illetve a mindennapi valóság és a szakmai univerzum között.

A „nyolcvanas” csoportosulás költőinél a közvetlen beszédmód irányába fejlődő kifejezési eszközök révén nagyrészt kódolt, ám jól kitapintható etikai állásfoglalás alakul ki az uralkodó állami ideológiával szemben. A protestálás eszközei viszont különböznek az elődökétől, illetve az eszköztár ki-

lő tendencia, az inkább a nyelvezet és a mondatfűzés, nem annyira a forma vonatkozásában nyilvánul meg. Ilyen értelemben megtalálni a „nyolcvanas” költőknél például a szabad- és a prózaverset, a hagyományos központozástól való eltérést (mint a szöveg szemantikájára, az idevágó értelmezésre is kiható eszközt), illetve a hagyományos verssortördeles újszerű variációit.

Földrajzi pozicionálással kapcsolatos, de a szellemi, alkotói tevékenységre és folyamatokra is kiható eltérés az, hogy a „nyolcvanasok”

valószínűleg hozzájárult a nagyváradi Metropol pop-rock együttes korabeli visszhangos működése is), a román szerzők – különösképpen a *Cenaclul Luni* keretében csoportosuló lírikusok – esetében a jelzett hatás, a valóság iránti hangsúlyos vonzalom révén is, sokkal erőteljesebben és szerves szövegképző tényezőként vonta be alkotásaikba. (Valószínű, hogy a beat-korszakra jellemző sajátos életérzést és kulturális produkciót inkább a romániai magyar irodalom első és második Forrás-nemzedéke vállalta fel, érez-

lő (tehát a kor közéleti kontextusában politikai-társadalmi gesztus értékével is bíró, emellett bizonyos mértékben a német szerzőket a romániai kultúra összképébe integráló jellegű) viszony – mely a Kritérionnál 1982-ben kiadott, tíz fiatal romániai német lírikus verseit tartalmazó (ily módon a politikai üldöztetése miatt is a '70-es évek első felében elhíresült Aktionsgruppe Banat néhány tagját is ismertető), *Vînt potrivît pînă la tare* című román nyelvű antológia megjelenésével erősödött fel – saját egyéni poétikai opci-

Mircea Cărtărescu

zés és kritika hangsúlyozza ennek a költészetnek a filmszerűségét (értsd: a vers, mint a külső valóságot rögzítő kamera), illetve a dramatiszáló, „színré vivő” törekvését (ilyen értelemben szintén Florin Iaru lírája az egyik szemléletes példa).

A román szerzőknél is nagyfokú a „nyelvben levés”, az ilyen jellegű reflexivitás, a valóságnak kizárólag a nyelv révén történő tematizálása, ugyanakkor kevesebb a nyelvi játék, lelemény, több a rejtett, de nyomokban kitapintható pátosz, ami ebben az esetben már nem poétikai elv (mint korábbi szerzői vonulatoknál), hanem a stílus sokszínűsége tekintetében alkalmazott eszköz. Említésre méltó szintén az ironia, önironia, a groteszk és/vagy abszurd felhangok jelenléte a versekben, illetve a paródia, mint (ön)értelmező eljárás alkalmazása. A szövegek azt jelzik, hogy szerzőik tudják: a megcélzott valóság bővelkedik közhelyekben is, ezért olyan alkotási módszert kell kialakítaniuk, amely a potenciális téma irányából érkező ingerek, azok felfogása és a rájuk adott válasz közti átjárhatóságot megteremti, úgy, hogy a '60-as, '70-es évek költészetében uralkodó hermetikus, elzár(koz)ó nyelvezetet dialogikus, a

is egészül új módszerekkel (akárcsak a harmadik Forrás-nemzedék esetében), egyfajta „gerillaküzdelem” mentén (az egyik, az előbbiekben említett antológiájuk *militans* cím eleme – *Desant / Deszant* – talán nem véletlen). A korabeli román irodalomba (máig hatóan) frissességet hozó „nyolcvanas” szövegképző tényezők közé sorolható a műfajok ötvözése, az intertextualitás, az irodalom és a metairódalom közötti határ eltörlése, az olvasó bevonása partnerként az alkotási folyamatba, a kollázs használata, a kísérletezés a szöveg prozódiai síkján, a nyelvi játék, a parodisztikus elemek és konkrét, életrajzi adalékok beépítése a szövegbe, a kvázi riporteri sajtónyelvezet és a beszélt nyelv eszközeinek, technikáinak alkalmazása.

Sajátos csoportopciók

A harmadik Forrás-nemzedék és a román „nyolcvanasok” lírikusai közt a legfeljebb különbség lényegében a formaművészet terén nyilvánul meg: az avantgárd vagy neoavantgárd eljárások, módszerek, a vizualitásra alapozó, formabontó írásmód jóval kisebb mértékben jelentkezik a román szerzők műveiben. Ha nyomokban ki is mutatható náluk hason-

megnyilvánulási köre, mozgásterülete polarizáltabb a '80-as években (például Bukarest, Brassó, Iași és Kolozsvár, bár árnyalatilag más-más mértékben, egyaránt műhely jelentőségű helyszínei a nemzedék kibontakozásának), a generáció tagjai közti kapcsolattartás pedig inkább belterjes, a jelzett központok közt zajlik, nem annyira a határon túli, azonos nyelvű irodalmi produkciókra való aktívabb odafigyelés mentén, mint a harmadik Forrás-nemzedék esetében (amely számára viszont Kolozsvár igazi szellemi „fellegvárára” válik).

A két költői vonulat jelentkezésének és kiteljesedésének időszakában a Romániában is megnyilvánuló, amerikai kulturális hatás-együttes, a beat-korszak különböző mértékben és módon befolyásolja a harmadik Forrás-nemzedék és a „nyolcvanasok” szövegprodukciónak. Míg előbbieknél talán kisebb súllyal, illetve – mondhatni – nem szerves hatástényezőként, és nagyrészt inkább a neoavantgárd formabontás nyomvonalán épül be az alkotásokba (nagyrészt a beat zenei világhoz társítható motívumok, strukturális kölcsönzések mutathatók ki többek közt Egyed Péter és Szócs Géza alkotásaiban, amihez

Ion Bogdan Lefter

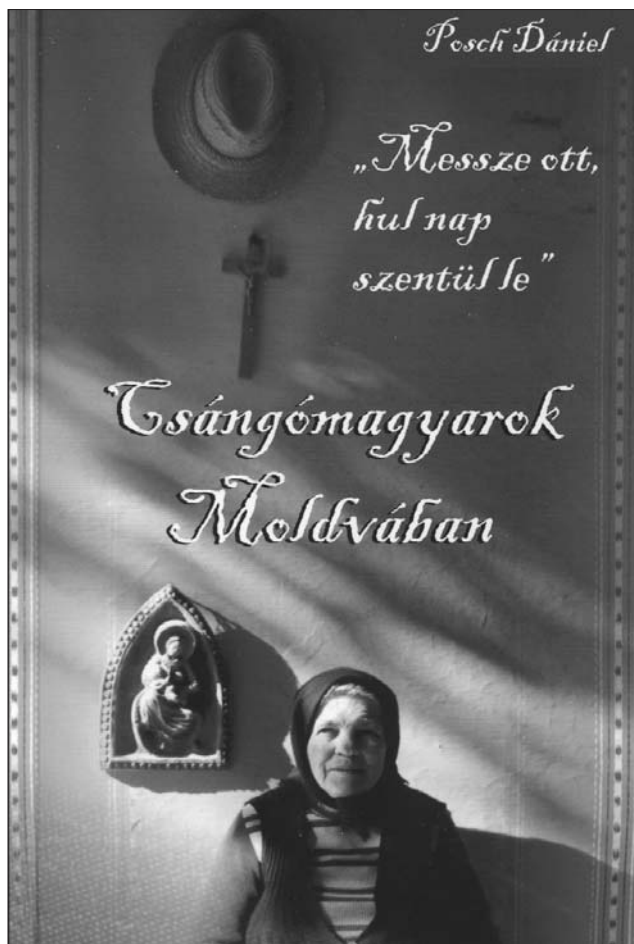
te magáénak határozottabban, amint ez alkotásaik tükrében is látszik.) Az értelmezések ebben a tekintetben és a „nyolcvanasok” vonatkozásában szintén a (rock)zenét emelik ki, mint egyik közvetítő csatornát, illetve természetesen az ehhez is kapcsolódó kulturális produkciót, melynek felvállalása által a román irodalom szerzőinek figyelme áterelődik a francia modellekről az angolszász, főként amerikai modellekre. Az amerikai beat csoportosulás szerzői közül főként Allen Ginsberg, Gregory Corso, Gary Snyder, Philip Whalen, Michael McClure és – talán a legnagyobb mértékben – Lawrence Ferlinghetti hozható kapcsolatba az említett hatásmechanizmussal.

Ugyancsak eltérő annak a kölcsönös kapcsolatnak, illetve egymásra hatásnak a mértéke, amely egyfelől a harmadik Forrás-nemzedék, valamint a „nyolcvanasok”, másfelől pedig a tárgyalt időszak romániai német költői közt létesült. Több korabeli és utólagos értelmezés szerint a „nyolcvanasok” és romániai német pályatársai (így Rolf Bossert, Franz Hodjak, Johann Lippet, William Totok, Richard Wagner és mások) közötti, román részről közösségvállaláson is alapu-

ókat felülíró befolyással bírt néhány román szerzőre nézve. A német szerzők által képviselt, Brecht-követő, depoetizált (vagy legalábbis minimál-líraiságú), lecsupaszított, radikális, szabadság-elvű és lázadó-tiltakozó jellegű valóságábrázoló költészet – szerencsés szinkronpillanatnak köszönhetően – hozzájárult több román szerző valóságsszemléletének kikristályosodásához, elmélyüléséhez, a köznapok realitása iránti még intenzívebb nyitáshoz (példaértékű ilyen tekintetben Mariana Marin, aki *Fără ei* című versében maga is explicit módon jelzi az említett szellemi közösséget).

Arra is következtethetünk, hogy a harmadik Forrás-nemzedék tagjai és a romániai német költők közt nem létezett, vagy ha igen, nem nyilvánult meg „mérhetően” az előbbieknél változott típusú kapcsolat – ami természetesen nem jelenti azt, hogy nem ismerték volna egymás munkásságát. Mi több, az *Echinox* által generált többnyelvű kultúrközegben a magyar költők eléggé gyakran fordították német pályatársai írásait, ám úgy tűnik, ez nem eredményezte a poétikai opcióknak a „nyolcvanasokkal” kapcsolatban felvázolt egymásra hatását.

Igaz könyvecske

Cseke Gábor

Mostanában, amikor bevált szalondivat sok helyütt a csángókat elsratni, és úgymond megváltani, kétszeres öröm egy-egy őszinte segítség szándékával fogant, igaz könyvet kézbevenni. A székesfehérvári Posch Dániel pedig éppen ilyen („Messze ott, hol nap szentül le.” Csángómagyarok Moldvában. Lénia 2 Reklám- és Médiaügynökség Kft, Székesfehérvár), annak ellenére, hogy a szerzőt nem csak a csángó kérdés, de a közigazgatás valamely szintjén sem tartják igazán számon. Sőt, szerény kis könyvecskéje (az egész nincsen száz oldal sem!), bár a csángó népélet olyan kiváló képiróinak alkotásai illusztrálják, mint Hegedűs Dóra budapesti és Ádám Gyula csíkszeredai fotográfusok, némely magukat bennfentesnek vélő „szakértők” ellenérzéseit is kiváltotta – természetesen, igaztalanul.

Posch Dániel vállalkozása azért jó és tiszteletre méltó,

mert mindvégig megmarad a jóindulatú segítő szerepében. A Keresztyszülők a Moldvai Csángómagyarokért Egyesület tagjaként, mint akinek tényleges és meghatározó élményei is vannak a csángó földi valóságról, hétköznapokról, egy pillanatra sem kíván felcsapni botcsinálta szakértőnek.

Ahhoz viszont, hogy a magyar nyelvterületen minél több emberhez eljuttassa a csángó sorskérdések helyes értelmezésének a kulcsát, a könyv tömör, kellően személyes, jól dokumentált, a leglényegesebb problémákat exponáló szövegéhez a legjobb szakembereket, a leghitelesebb forrásokat hívja segítségül,

és minden alkalommal becsületesen jelzi is azokat. Nem vész el a tudományvadás kérdéseiben, nem gyárt új elméleteket, viszont átfogó társadalmi-politikai-gazdasági-szellemi-néprajzi-hitéletbeli helyzetrajzát nyújtja a hegyen túli csángóságnak, a sokak számára érthetetlennek tűnő, már-már

Magyar szellemi műhely

Bántó István

Minden hónap első péntekén, a koraesti órákban, immár húsz esztendeje, benépesül Bukarest központjában a református parókia, a Calvineum tágas ülésterme. A főváros minden kerületében szétszórta élő, művelődésre fogékony magyarok gyűlének össze ilyenkor kulturális rendezvényekre, amelyeket az 1991-ben újralakult Koós Ferenc Kör honosított meg. A bukaresti magyarságnak ez az egyik hagyományos közművelődési egyesülete. Ezek a kulturális összejövetelek jelenbe ívelő folytatásai annak a sokoldalú munkálkodásnak, amelyet az 1925. szeptember 27-én alakult református egyházi-társadalmi művelődési egyesület fejtett ki a létrejöttét követő másfél évtized folyamán. Ennyi tevékeny évet engedélyeztek számára a történelem viszonyosságai, majd tetszhalálra ítélték ötven hosszú esztendőn át.

Megalakulásakor, azokban a trianoni békeszerződést követő években, égetően szükség volt Bukarestben egy közművelődési egyesület létrehozására. A román fővárosba akkoriban tömegesen betelepülő, nagyszámú magyarság teljesen szervezetlen volt, tájékozatlan a nagy idegenségben, híján a megtartó kulturális közösségnek. Tevékenykedett ugyan a háború előtti két nagyműltű magyar egyesület egybekelése nyomán alakult szervezet – a Szent Istvánval Egyesült Magyar Társulat –, amely azonban a segélyező

tevékenységet állította előtérbe, tekintettel a régen itt lakó iparosokból verbuválódott tagságára. A közművelődésre fordított figyelmé másodlagos, lanyha, alkalmi jellegű volt. Ez a társulat bizalmatlanul, szűkkeblűen fogadta az újonnan érkezőket, nem vette fel őket teljes jogú tagoknak. Távol maradtak tőle az itt megélhetést kereső értelmiségiek és az egyre szaporodó számú magyar egyetemi hallgatók. Képtelennek bizonyult vonzó kulturális tevékenység szervezésére. Holott a szórványlét körülményei között a közművelődés felfokozott jelentőségű mind az anyanyelv és a nemzeti identitás megtartása, mind a közösségi élet megteremtése szempontjából. Ez a felismerés vezérelte Nagy Sándor fiatal református lelkészt, hogy kezdeményezze egy egyházi-társadalmi közművelődési egyesület létrehozását. Maroknyi értelmiségi támogatta az elképzelést, és megalapították a Koós Ferenc Kör, amelyet az egykori református lelkészről, a bukaresti magyarság első nagy szervezőjéről neveztek el. Az első közgyűlésen elnöknek dr. Kövér János ügyvédet, alelnöknek Koppándi Jánost választották. Az alapítók a kört művelődési egyesületként és szellemi műhelyként kívánták működtetni. Céljaiként jelölték meg a nemzeti kultúra értékeinek közvetítését, az anyanyelv megőrzésére ösztönzést, a vallás erkölcsi értékek erősítését, a gyülekezeti élet pártolását, az egyetértő és együttérző közösség formá-

lását, a tagok öntevékeny művelődésének felkarolását, a kulturált időtöltés és civilizált magatartás formálását. Az egyesület e célok eléréséért bibliaköri, történelmi-irodalmi, ének-zenei, önképzőköri, műkedvelői, sport- és sakk-köri tagozatokat létesített. Ezek vallásos estélyeket, műsoros teadélutánokat és szeretetvendégségeket, irodalmi esteket, emlékünnepeket, ismeretterjesztő előadásokat, színielőadásokat, énekkari hangversenyeket, műsoros bálakat, kirándulásokat szerveztek. Tervbe iktatták kölcsönkönyvtár létesítését, időszaki lap kiadását. Értelmiségiek számára gondolták ki egy olyan szellemi műhely kialakítását, amelynek keretében felkutatják és feldolgozzák a bukaresti és regáti magyarság múltjára és életviszonyaira vonatkozó forrásmunkákat, és a kutatás eredményeit tartalmazó dolgozatokat előterjesztik, és megvitatják a történelmi-irodalmi tagozat összejövetelein. Hasonló munkát nem vállalt fel egyetlen más bukaresti magyar egyesület sem.

Bár a kör egyházi-társadalmi egyesületként alakult, nyitott volt bármilyen felekezetű bukaresti magyar előtt. Rendes vagy pártoló tag lehetett bárki, aki magyarnak vallotta magát, betartotta a szervezeti szabályzatot, és erkölcsileg feddhetetlen magatartást tanúsított.

A Koós Ferenc Kör volt az egyedüli a bukaresti magyar egyesületek között, amelyikben diáktagozat létesült a fővárosi felsőfokú intézmény-

ekben tanuló magyar egyetemi és főiskolai hallgatóknak. Az akkor nyolc tagot számláló csoport nevében Nagy András orvostanhallgató és Szemlér Ferenc joghallgató 1925 novemberében azzal a kéréssel fordult a kör vezetőségéhez, hogy alakuljon diákszervezetük fogadják be az egyesületbe. Kérésüket elfogadták, és létrehozták a Diákosztályt, amely önálló tagozatként, saját vezetőséggel és programmal működött a kör választmány alárendeltségében. Ez lett az első bukaresti magyar egyetemista szervezet. A Koós Ferenc Kör Diákosztályának első elnöke Nagy András, alelnöke Szemlér Ferenc volt, mindketten katolikusok, ami önmagában is jelzi az egyesület nyitott szellemiségét. Az évek teltevel egyre szaporodó tagságú Diákosztály azzal hálálta meg a befogadást, hogy cselekvően közreműködött a kör változatos kulturális munkájában.

A kezdeti útkeresés, bizonytalanságok, a népművelési tapasztalat és hozzáértés hiánya, az elszórtágban élők egybegyűjtését nehezítő körülmények, az érdeklenség, az értelmiségiek távolmaradása dacára már az első évben tizenkét alkalommal tartottak irodalmi-zenei műsorokat, teaestélyeket és műsoros bálakat. Ez utóbbiak vonzották leginkább a közönséget. Fel is jegyezte Nagy Sándor tiszteletes, hogy bálozó kedvű volt akkor a bukaresti magyarság, bálók nélkül nem lehetett volna a népművelésbe bevonni az ifjakat, az iparosok-

kat, munkásokat, cselédeket, napszamosokat, teaestélyek nélkül a körbe csalogatni az értelmiségieket. Ezek a rendezvények egyre inkább a kulturált időtöltés alkalmi lettek, a művelődés és szórakozás olyan formái, amelyeket azelőtt nem ismert a bukaresti közönség. A műsorokban zömmel a Diákosztály tagjai szerepeltek szavallatokkal, zene- és énekszámokkal, jelenetek, monológok, egyfelvonásos színdarabok bemutatásával. 1926-ban létesült a Koós Ferenc Kör és a Református Iparos Kör közös kölcsönkönyvtára, 1927-ben a tanulóknak számára. Ugyanebben az évben a kör hathatósan közreműködött a magyar diákokonthon létrehozásában. A Diákosztály megrendezte az első magyar diákbált, ami aztán hagyományos lett a következő esztendőben. A közművelődést emlékünnepek, évfordulós megemlékezések, műsoros estek gazdagították. 1928-ban nagy sikerű emlékünnepeket rendeztek Koós Ferenc és Veress Sándor, a bukaresti református egyház és a bukaresti magyarság két jeles személyisége születésének 100. évfordulója alkalmából. Itt lépett először nyilvánosság elé a kör 66 tagú vegyeskórusa, amelyből kinőtt a későbbiekben a Bukaresti Magyar Dalkör. Évfordulós megemlékezésen méltatták Bethlen Gábor személyiségét és fejedelmi érdemeit, Bocskai István fejedelem egyháztámogató szerepét. 1929 januárjában indították el a rend-

szerezé vált ismeretterjesztő előadás-sorozat. A műkedvelő színjátszás terén szakítottak a főleg népszínműveket bemutató gyakorlattal, és irodalmi értékű színdarabokat vittek színre. A műkedvelő tagozat bemutatta Mikszáth Kálmán: A Noszty-fiú esete Tóth Marival, Zilahy Lajos: Süt a nap, Szigligeti Ede: A Ielenc című színműveit. A diákok kulturális délutánjainak, estjeinek műsorában Csokonai, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Tompa Mihály, Lévay József, Ady, Áprily, Szabolcska Mihály versei, Berde Mária, Benedek Marcell, Csűrös Emília egyfelvonásosai, Karinthy Frigyes humoreszkjei, jelenetek, monológok, bohózatok, magyar dalok és nóták, népdalok, kuruc nóták, kórusművek, klasszikus zeneszámok kaptak helyet. Az egyetemisták valóságos Ady-kultusz teremtettek a költő halálának 10. évfordulója kapcsán rendezett irodalmi esttel. A számbelileg jelentősen megszaporodott Diákosztály 1929-től rendszeresen tartott vasárnap délutánonként műsoros előadásokat a visszakapott iskola dísztermében.

Szervezeti és tartalmi szempontból egyaránt jelentős változás következett be a kör életében 1931-ben. Az addigi tapasztalatok alapján módosították a tagságra vonatkozó szabályozást abban az értelemben, hogy nők is lehettek rendes és pártoló tagok. Az addigi tagozatok helyett négy szakosztályt hoztak létre: 1) bibliaköri, 2) ének-zene, 3) irodalmi – két

a csángók érdekében

abszurdnak tartott csángó kettősségnek, a „se itt, se ott”, illetve az „itt is, ott is” állapotnak. Tényeket sorakoztat fel, változásokat rögzít, értesüléseivel egészen a jelen pillanatig példásan napirenden tartja az olvasót. Nem konzervanccal dolgozik, hanem a legfrissebb információkkal. Ugyanakkor dicséretes az a gyakorlati szándék is, amiről a könyv február közepén történt csík-szeredai bemutatóján beszélt, tudniillik, hogy szándékában áll a mű román kiadását is megjelentetni, hogy azok kezébe is eljusson, akik otthonosabbak a román írásbeliségben.

Rendkívül rokonszenvesnek találok azt a természetes szerénységet, amivel Posch Dániel a témát kezeli. Tudatában van annak, hogy könyve mindenekelőtt a „hasznosság” elnevezésű kategóriába sorolható, ennek érdekében viszont minden eszközt bevet, és olyan erőket mozgat meg (a két neves fotográfusnak az ügy mellé állítása, hozzájárulásuk ön-

zetlensége jó példája ennek), amelyek igazolni tudják az előszót író Hegyeli Attila, a Moldvai Csángó Oktatási Program vezetője józan és pragmatikus helyzetértékelését:

„Állítólag mi magyarok amolyan siránkozó nemzet vagyunk, csángó ügyekben különösen: leggyakrabban a pesszimizmus hangjait halljuk politikusoktól, kutatóktól.

Mennyivel előbbre lennénk, ha nem temetnénk a moldvai magyar kultúrát, hanem a bátyjait építenénk!... Úgy tűnik, hogy a bevált recept egyszerű: mi tegyük meg, amit megtehetünk, sose beszéljük le magunkat a cselekvésről, a töbit meg bizzuk Rá” – áll a Sírni lehet, dolgozni kell című szövegben a könyvecske elején. Az ekként leütött alaphangtól a továbbiakban a könyv szellemisége egy fikarcnyit sem tér el, és a két csángóföldi kiszállás élményei birtokában Posch Dániel képes arra, hogy a korszerű, mélységesen etikus csán-

gó-szemléletet ne csak a megfogalmazásig, hanem a cselekvésig következetesen képviselje.

„Sokan egész egyszerűen nem is tudják, hogy magyarul beszélnek, addig, amíg magyarországi látogatóval nem beszélnek, és nem tapasztalják megdöbbenve, hogy egészen jól megértik egymást.”

Aki elfogadja e helyzetképet, mint természetes realitást, azt nem gyötri semmiféle nyelvi elfogultság, és nem szűk nemzeti érdekektől vezérelve kezeli a csángó kérdést, hanem inkább azt sugalmazza, hogy a csángó sors a tiltások és kiátkozások, a félelmek és szorongások és a gyanakvások helyett egy mélyen humánus, toleráns, sajátos értékeikre odafigyelő, azokat ösztönzőleg pártoló közhangulatban öntörvényűleg kiteljesedjék. E folyamatban egészen biztosan döntő szerep lesz az öntudatlanul, de mégis csak átmentett gazdag hagyománynak is.

a bukaresti Calvineumban

csoporttal: a) tudományos, irodalmi és művészeti, b) történelmi és néprajzi, 4) műkedvelő és önképzőkori. A módosítások nyomán újabb tevékenységi formák jöttek létre. Az irodalmi szakosztály például hozzákezdett a regáti magyar egyházak történetének feltárásához, irattári dokumentumainak feldolgozásához. Dolgozatok készültek a történelmi csoportban a regáti magyarság múltjáról, felmérések korabeli helyzetéről (magyarok Olténiában, a Prahova völgyében, a csángó életkörülményei), bukaresti magyar emlékhelyekről (templomok, egyházi iskolák, egyesületi székházak, az első bukaresti magyar könyvkereskedés). A szélesebb körű közönség számára műkedvelők színelőadásai, kultúrrestjei, a diákok műsoros előadásai közvetítették az irodalmi-zenei műveltséget, népszerűek voltak a dalárda hangversenyek, a műsoros bálók, a teaestélyek.

Tíz évi folyamatos népművelő munka nyomán a kör intézményes formát adott az anyanyelvű közművelődésnek, ellensúlyozta „a félig művelt és egészen gazember kulturbetyárok” (Nagy Sándor) kontárkodásait, alacsony színvonalú kulturális szolgáltatásait. A kör tevékenység új ágazataként kezdődött meg a regáti magyarság történetére és korabeli életére vonatkozó dokumentumok, könyvek, tanulmányok, sajtóközlemények, statisztikai adatok gyűjtése, rendszerezése, feldolgozása, ismertetése. Dolgozatok készültek a bukares-

ti magyar oktatásról, művelődési egyesületekről, dalkörökről. Ezek rövidített formában megjelentek az Egyházi Újságban, így ismertté lettek Erdélyben is. Gazdagodott a széles közönséghez szóló kulturális kínálat. Az ismeretterjesztő előadás-sorozatok tárgyköre kisebbségjogi, gazdasági, külpolitikai, orvosi témákkal bővült. A korabeli bukaresti magyar lapok elismerően írtak a Kovács Sándor tanár és elnök rendezte Arany János emlékünnepeletről, Csiky Gergely: Nagymama című színdarabjának előadásáról, a Kőrösi Csoma Sándor születésének 150. évfordulója alkalmából rendezett emlékestéről. A Diákosztály műsoros előadásainak programjában egyre gyakrabban kaptak helyet a kortárs költők: Reményik Sándor, Áprily Lajos, Mécs László, Dsida Jenő, Szemlér Ferenc versei, valamint Gárdonyi, Heltai, Mikszáth, Bródy, Kádár Imre, Nóti Károly, Török Rezső jelenetei, paródiái, monológjai, egyfelvonásosai.

Megalakulásának 10. évfordulóján a Koós Ferenc Körről és Diákosztályáról teljes joggal elmondhatták, hogy egy évtized alatt ismert és elismert kultúregyesületté fejlődött, népszerű lett a bukaresti magyar közösségben és az erdélyi közvélemény is felfigyelt munkálkodására. A jubileumi évben és a következőkben Kovács Sándor tanár és dr. Bakk Elek orvos elnöksége idején értelmiségiek újabb csoportja kapcsolódott be az ismeretterjesztő és dokumentum-feltáró munkába. Kialakult egy kö-

zösség, amely érdeklődéssel kísérte a munkát, igényeket támasztott minőségét illetően. Összefoglaló dolgozatok készültek a regáti magyarság lélekszámáról, a Prahova-völgyi magyarokról, a barcasági csángók Regátba áramlásáról, az olténiai magyar nyomokról, a moldvai csángók helyzetéről, a bukaresti magyar egyetemisták életkörülményeiről, Barabás Miklós festőművész bukaresti tartózkodásáról. Számos ismertetőt tartottak a regáti magyarságról írt könyvekről, tanulmányokról. A dolgozatok rövidített változatait rendszeresen közölte az Egyházi Újság külön rovata – A Koós Ferenc Kör Műhelyéből. Népszerűségnek örvendtek az irodalmi szakosztály emlékünnepelei, irodalmi estjei és más rendezvényei, amelyeket a Diákosztály, a Bukaresti Magyar Dalkör és a Nőszövetés közreműködésével rendezett (Ady Endre irodalmi est, Liszt Ferenc emlékest, Rákóczi Ferenc emlékünnepele, Dimitrie Gusti szociológus professzor köszöntése az ünnepelt jelenlétében, a magyar falukutató mozgalom bemutatása, a kortárs erdélyi irodalom ismertetése, bukaresti magyar diáknappok).

1938-ban a királyi diktatúra bevezetése bénítólag hatott a Koós Ferenc Kör működéskére. A diákegyesületek betiltása maga után vonta a Diákosztály kényszerű feloszlatását. A diákok azonban továbbra is részt vettek a szakosztályok tevékenységében. A kör második világhá-

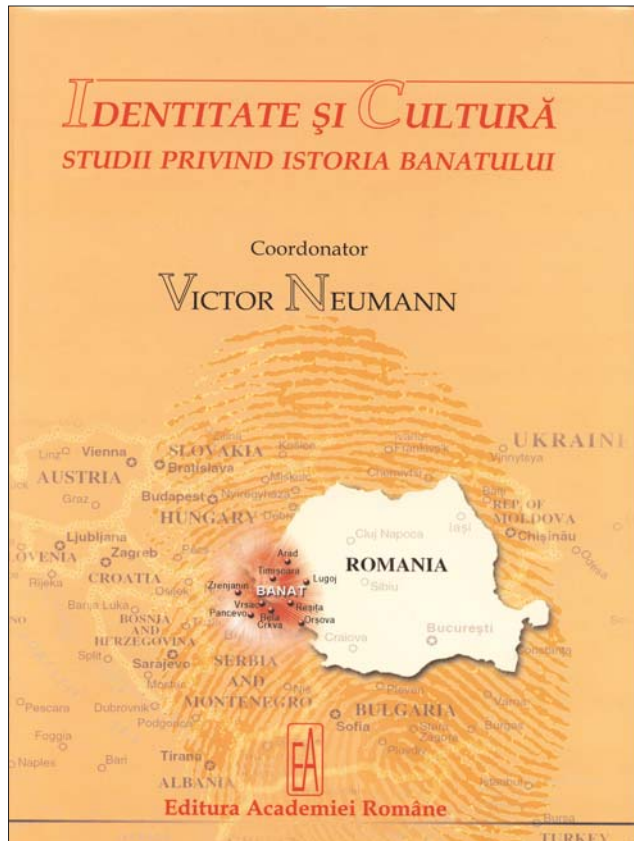
ború előtti munkálkodásának utolsó két esztendejében (1938–1940), dr. András István elnöksége alatt – bár csökkent mértékben, – folytatódott a közművelődési munka. Az iskola dísztermében és a parókiális körök helyiségeiben rendeztek műsoros délutánokat, teaestélyeket, előadásokat. A háborús fenyegetettség fojtó légkörében is jutott erő és akarat kiemelkedő művelődési megnyilvánulások tető alá hozására. Ezek egyike az 1939. március 23-án bemutatott Bartók–Kodály hangverseny a kolozsvári egyetemisták kórusai és a Bukaresti Magyar Dalkör közreműködésével. A bukaresti közönség először ekkor kapott ízelítőt színvonalas előadásban a két nagy magyar zeneszerző műveiből. Ebből az időszakból említhető még az Ady Endre irodalmi est a költő halálának 20. évfordulója alkalmából, a Szabó Dezső irodalmi est, a Jókai Mór emlékünnepele.

1940-ben a kör alapítóit, hűségű tagjait, hálás közönségét szétszórta a világrengető események. A kör kénytelen volt megszüntetni munkálkodását, ötven esztendei tiltás parancsolt tetszhalál lett a sorsa. Zagoni Albu Zoltán református lelkész 1991. október 31-én, a reformáció emléknapján a bukaresti magyar értelmiségiek számára megbeszélést szervezett a Calvineum parókián. Ennek keretében javasolta a Koós Ferenc Kör felélesztését, amit az egybegyűltek elfogadtak. Kimondták, hogy folytatják az egyesület ere-

deti nyitott szellemiségét, értékesíthető hagyományait korunk követelményeinek és elvárásainak szintjén. A hagyománynak megfelelően kör tevékenység középpontjába állították a közművelődési tevékenységet és a bukaresti, illetve a regáti magyarság létkérdéseinek, történelmének tanulmányozását, és ilyen témájú dolgozatok összeállítását, előterjesztését valamint megvitatását a bukaresti kortárs magyar írók, költők, festőművészek, történészek, szociológusok, zeneszerzők, tudományos kutatók – közöttük kör tagok – alkotó munkásságát. Hazai viszonylatban elsőként rendezett a kör Szemlér Ferenc emlékestet a költő és író születésének 100. évfordulója alkalmából. Irodalmi esten méltatták Lőrinczi László író és műfordító gazdag életművét születésének 90. évfordulóján. A magyar kultúra alkotóinak évforduló megemlékezéseikhez kapcsolódva, emlékestek idézték fel nagy magyar írók, költők, tudósok életművét, a nemzeti történelem sorsfordító eseményeit, egyes kiemelkedő személyiségeit. Regáti és erdélyi magyar műkedvelő együttesek, versmondók vendégszerepeltek a kör összejöveteleken, meghívott szakemberek tartottak ismeretterjesztő előadásokat. Kapcsolatok alakultak ki regáti városok művelődési egyesületeivel, a tagságnak kultúrtörténeti kirándulásokat szerveztek. Reményt táplál a jövőre nézve az a folyamatos, kitartó, rendszeres munkálkodás, amely a Kós Károly Kört jellemzi ma is.

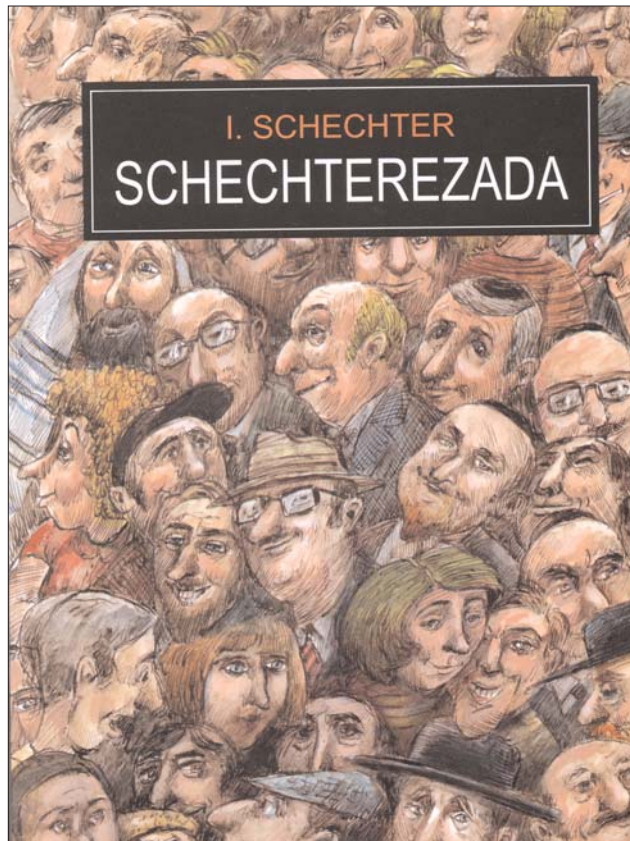
Az újraalakulástól eltelt csaknem húsz esztendő folyamán ezeknek a céloknak az elérésére rendszeres havi összejöveteleket és más alkalmi rendezvényeket szerveztek. Emlékesteken ismertették a bukaresti szellemi élet kiemelkedő személyiségeinek munkásságát. Forrásmunkák feldolgozása alapján egyháztörténeti, művelődéstörténeti, sajtótörténeti, szociológiai tár-

Könyvek kisebbségekről, kisebbségeknek

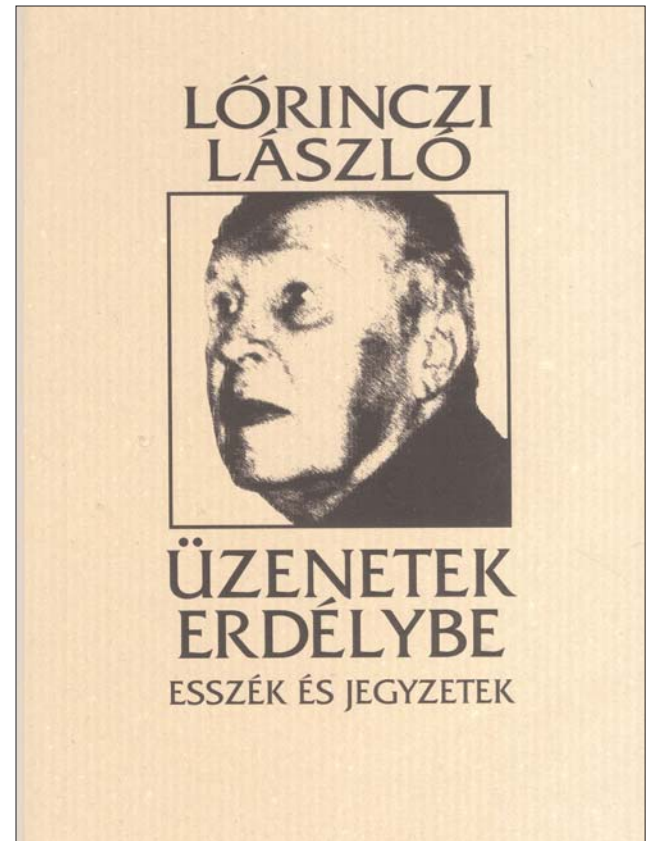
xxx *Önazonosság és kultúra. Tanulmányok a Bánság történetéről.* Tudományos irányító **Victor Neumann.** Akadémiai Könyvkiadó, Bukarest, 2009. 408. 1.

A Bánság sokféleségét tekintve kicsiben az egész ország képét nyújtja. Sőt, annál valamivel többet: azt, hogy milyen lehetne ez az ország, ha a Bánsághoz hasonlóan minden régiójában értéknek tekintenék és tisztelnék a sokféleséget.

I. Schechter: Schechtereza. Hasefer Könyvkiadó, Bukarest, 2009. 436. 1.

„A humor az egyetlen értelmes módja annak, hogy a világ fájdalmait szemléljük” – vallja Herman Broch osztrák író. I. Schechter romániai származású zsidó író is nevetséges oldalról vizsgálja a bajt.

Lőrinczi László: Üzenetek Erdélybe. Esszék és jegyzetek. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2010. 186. 1.

Lőrinczi László Cagliariában is szülőházaja fölött örökdió, ott sem nyugszik. A 92 éves író az idén is már két könyvvel rukolt elő, az esszékötet mellett az olvasó asztalára tett egy regényt is, a Szomszédok-at. Igaz, ez utóbbi 1940-ben íródott, de most nyerte el végső formáját.

Moses Rosen

Egy főrabbi kihallgatása

Fordította: Zsehránszky István

1950. márciusában történt. Pészah előtt. Az előző években elértem azt, hogy pászkát és szertartásos ételt vigyünk a börtönökbe a zsidó raboknak. Időközben a foglyok száma jelentős mértékben növekedett. Sokan közülük mélyen vallásosak, és minden bizonnyal semmit sem esznek, áhézni fognak, ha nem kaphatnak a Pészahhoz illő ételt.

Többször is közbenjártam, de ezúttal sikertelenül. A kultuszminisztérium a vállát vonogatta, de oly módon, hogy abból megértettem, mi a válasz, amit felülről kapott. Akkor levelet írtam Teohari Georgescunak, a belügyminiszternek, az emberségére hivatkoztam, és kértem, hogy hagyja jóvá a folyamodványunkat. Nem is válaszolt rá. Akkor kihallgatást kértem tőle. Erre a miniszteri iroda telefonon hívott: menjen oda másnap 11 órára.

Akkoriban a belügyminisztérium abban az épületben volt, amelyik később a Központi Bizottság székhelye lett. Esős nap volt, 11 óra

előtt 5 perccel megjelentem a bejáratnál, ahol az ór elállta az utat. Megmondtam, ki vagyok és kihez kell mennem. Küldönc által jelentette ezt a szolgálatos tisztnek.

Háromnegyed órán át álltam kint az utcán, az esőben, anélkül, hogy valaki szóra méltatott volna. Végül megjelent a szolgálatos tiszt, és hívott, hogy kövessem. Felmentünk a második emeletre, végighaladtunk a folyosók sokaságán, és olyan helyiségben találtam magam, amely minden tekintetben megfelelt egy börtöncellának. Túlás nélkül állított, nem volt terjedelmesebb egy négyzetméternél, fémajtájára lánc volt kötve. A cellában volt egy kis szék, ugyancsak fémből és láncsal kötve az ajtóhoz. A szolgálatos tiszt azt mondta: „Várj itt!” Aztán kiment, és kulcsra zárta az ajtót.

„Íme, le vagyok tartóztatva” – mondtam. Számomra már amúgyis érlelődött ez a helyzet. Állandó feszültségben éltem, minden éjjel vártam, hogy értem jönnek, és azok a körülmények, amelyek itt fogadtak, egyáltalán az, ahogyan egy vallási veze-

tővel bántak, nem hagytak kétséget affelől, hogy nem szabadultam meg attól, amitől félttem.

„Besser ein Ende mit Schrecken, wie ein Schrecken ohne Ende.” – Jobb a rettegett vég, mint a rettegés vég nélkül. Igazolódott a mondás. Mintha megkönnyebbültem volna ettől. Últem tehát a büntető cellában a vasszéken, összekucorodva és beletörődtem. Nem volt még 12 óra, amikor ide tettem. Lassan telt az idő. Vártam, hogy hová és kihez visznek.

Délután negyed hatkor kinyílt az ajtó, és egy fegyveres katona azt mondta: „Jöjjön velem a telefonhoz”. Üres irodába vezetett, fülemhez illesztett egy kagylót: „Itt Dulgheru beszél.” (Dulgheru ezredes – zsidó ember, Teohari Georgescu miniszter híres kabinetfőnöke.) „Tudjuk, hogy miért jött. Hazamehet.”

Fél hatkor, éhesen és ösztörtörtlen belezuhantam a fotelbe otthon, az ebédlőben, és elmeséltem feleségemnek, hogy ... milyen kihallgatásban volt részem.

De nem volt elég ez a lecke. Hívtam Zalman Rabinshont, Ana Pauker testvérét, neki is elmeséltem mindazt, ami velem történt, majd kértem: segítsen, hogy azok a szegény emberek a börtönben lealább pászkát kaphassanak Pészah alkalmából. Zalman meghallgatott, majd mint mindig szótlanul ült, aztán ... elment. És el sem telt a délután, máris visszajött. Sőt beszélt is, elmondta, hogy micsoda fejmosást kapott Ana Paukertől, mert megpróbált közbenjárni.

„Mít akar még a főrabbi? Választ kapott a kérésre. Azt hiszi, hogy a burzsoázia idejében élünk, küldheti a fiúvért, hogy közbenjárjon a nővérénél. Mondd meg neki, hogy nyughasson.” A zsidó rabok pászka nélkül maradtak, nekem be kellett érnem a miniszteri kihallgatással egy magánzárkában, és a szigorú fejmosással.

Dr. Moses Rosen: Primejdii, incercări, miracole (Veszélyek, megpróbáltatások, csodák). II. kiadás. Hasefer Kiadó, Bukarest, 1991. 113–114. o.

Veszélyben, az ernyő alatt

Folytatás a 2. oldalról

► **Ugyanezt elmondhatni a szülőkről is, mert ők is állandóan panaszkodnak, és ők, ugye, a sajtó közvetítése nélkül látják azt, hogy mi történik az iskolában gyerekekkel.**

– Hát a szülők lehet hogy panaszkodnak, valószínű elfelejtették, hogy az ő korukban is azért kellett tanulni, mert anélkül nem lehetett el-sajátítani ismereteket. Mindenki panaszkodik, hogy milyen túlterheltek a gyerekek. Harmincéves pedagógusi tapasztalatom alapján elmondhatom, hogy nagyon sokat csökkent a tananyag. Az igaz, hogy a gyermekeknek most más információs lehetőségük van, sokkal több információhoz jutnak iskolán kívül is, de hát az nem mindegy, hogy milyen információhoz. A szülőknek is oda kellene figyelniük arra, hogy a gyermek otthon mivel foglalkozik. De a legtöbb helyen a gyerekek magukra vannak hagyva, mert a szülő dolgoznak. Nagyon sok állami iskolában már bevezettük legalább az I–IV. osztályban a napközit, tehát a gyermek az iskolában ebédel, elvégzi a leckéit, és a szülő öt órákor jön utána, hazaviszi. Ez fon-

tos lépés, mert felügyelet alatt vannak a gyerekek, a leckéiket elvégzik, gyakorolnak, és a szülőnek is könnyebb, mert otthon legfeljebb átismétlik, amit tanult, beszélgetnek arról, hogy mi történt az iskolában...

► **És feltehetőleg az következik, hogy ezt a rendszert tovább terjesszék, mondjuk, a gimnáziumban is bevezessék.**

– Ott, ahol a körülmények megengedik, ahol van hely erre az iskolában, ott már a gimnáziumban is be lehet vezetni.

► **Őn az RMDSZ-t képviseli a parlament tanügyi szakszervezetében, illetve amikor a kormánnyal tárgyalnak. Melyek az aktuális célkitűzések?**

– Az aktuális célkitűzés az, hogy egy erős magyar iskolahálózatot hozzunk létre, hogy minden gyereknek legyen joga és lehetősége anyanyelvén tanulni, és minél jobb eredményeket érjünk el az oktatás szintjén. Hogy anyanyelven tanulhasson mindenki óvodától egyetemig, illetve a mesterképzőt, doktorképzőt és a doktori vizsgát is tehesse le anyanyelvén.